

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE "NICOLAE IORGA"**

***RECENZII ȘI NOTIȚE BIBLIOGRAFICE
BULETIN BIBLIOGRAFIC
CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE***

**EXTRAS
DIN
*STUDII ȘI MATERIALE
DE
ISTORIE MEDIE***

VOL. XXVI, 2008

MUZEUL BRĂILEI

EDITURA ISTROS

bucătării se perindă prin fața judecătorilor, oferind povești despre traiul comun al soților del Corro Hoz, despre zestre, avere, testamente false, dispute, violențe și atribuții conjugale, bastarzi și amante.

Violența rămâne de departe cauza multor plângeri adresate justiției, lăsând în urmă relațiile extraconjugale. Chiar dacă bărbații par mai sensibili la infidelitate, ei punctează totuși în cererile lor această violență, definită ca inacceptabilă și dezonorantă atunci când depășește spațiul privat (p. 133).

Capitolul „*De la domination masculine*” analizează raporturile dintre bărbați și femei de-a lungul sclaviei. Sexualitatea ocupă un loc important în relația dintre stăpân și sclavă și așa cum afirmă una dintre ele : „se supune pentru a se elibera”. Sclavele, și mai ales cele eliberate, devin parte din stereotipurile epocii legate de desfrâu, prostituție, relații ilicite. Literatura se inspiră din aceste stereotipuri și le colportează. În Andaluzia, sclavele eliberate se numesc chiar „libertine” și sunt asociate femeilor publice, cu sau fără motiv. Dintre toate, mulatrele „hrănesc” un întreg folclor de „fantasme”. Dar aceste sclave nu au numai un trup, ci și „un cap și știu să-și folosească trupul pentru a reuși să-și croiască spații de libertate sau căi către eliberare” (p. 148). Dar cazuri de „sclavie” se pot manifesta și în interiorul cuplului fără a avea statutul juridic propriu-zis. Diferența mare de vârstă între parteneri, statutul de autoritate acordat soțului îi dau dreptul de a se comporta ca un adevărat „stăpân”. La rândul său, femeia poate uza de „puterile” ei pentru a pune stăpânire pe soț, menaj, avere.

Iată așadar o altă carte scrisă cu ajutorul arhivelor judiciare în care primează studiile de caz menite a ilustra cele două componente capitale ale unei relații: dragostea și ura. Sunt restituite astfel gesturi, cuvinte, experiențe, sentimente, atitudini, comportamente etc. Dominația masculină își găsește rădăcinile în dominația din interiorul cuplului, în dominația impusă, acceptată, contestată de-a lungul secolelor. Autorul reușește foarte bine să construiască tabloul unei societăți de la cumpăna secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea prin intermediul sentimentelor și al valorilor culturale cât mai diverse. Dacă ar fi să-i reproșăm ceva acestei analize ar fi tocmai absența unui interpretări ce nu însoțește simpla povestire a documentelor, dar cum autorul nu și-a propus acest lucru sperăm că o va face în următoarea carte.

Constanța Vintilă-Ghițulescu

MARION TRÉVISI, *Au cœur de la parenté. Oncles et tantes dans la France des Lumières*, préface de Jean-Pierre Bardet, PUPS, Paris, 2008, 576 p.

Familia a devenit un subiect predilect de cercetare. Sociologi, istorici sau antropologi s-au aplecat asupra diferitelor aspecte ale vieții familiale: de la

rudenie și relații de solidaritate, până la patrimoniu și sisteme succesoriale. Membrii familiei au devenit personaje principale pentru cercetători și cărțile lor. S-au scris astfel o istorie a taților³, a alta dedicată mamelor⁴, bunicii au și ei istoria lor⁵, sunt urmași de frați și surori⁶.

Cartea de față reprezintă teza de doctorat susținută de Marion Tévisi la Universitatea Paris-Sorbonne sub îndrumarea profesorului Jean-Pierre Bardet. Ea își propune să afle dacă unchi și mătușile au jucat un rol important sau mai puțin important în interiorul neamului. Franța septentrională, cu Paris, Amiens, Valenciennes, Charleville, Pontoise, Vernon, La Roche-Guyon constituie nucleul analizei sale. Dar cele mai multe informații îi sunt furnizate de bazele de date existente pentru orașul Vernon, târgul La Roche-Guyon și pentru 40 de sate normande, astfel încât autoarea a putut reface numeroase fișe genealogice. Sursele sunt cât mai diverse: corespondență, cronici de familie, jurnale și memorii, minute notariale, arhive judiciare, registre parohiale etc. Autoarea consideră că ceea ce se întâmplă în societatea contemporană de astăzi cu relațiile de rudenie poate să constituie un punct de plecare pentru studierea familiei din trecut. Din acest motiv, ea alege ca punct de plecare metodele sociologice experimentate, în principal de sociologii francezi, în explicarea și definirea rolului jucat de unchi și mătuși în viața familială. Demersul etnologic și antropologic permite compararea rezultatelor analizelor istoricului Marion Trévisi cu observațiile provenind din alte culturi unde relațiile de rudenie sunt gândite altfel decât în lumea creștină europeană. Abundența surselor o ajută pe autoare să aleagă atât demersul cantitativ, cât și pe cel calitativ. Astfel, ea explică cum registrele parohiale din La Roche-Guyon i-au pus la dispoziție informații privitoare la unchi și mătuși regăsiți printre martorii de la botez și nuntă. Conform unei ordonanțe regale din 1736, cei patru martori de la nuntă aveau obligația de a-și declara relația cu mirii, dacă sunt rude, gradul și din partea cui. O altă ordonanță din 1667, impune obligația de a nota în registru numele nașilor și nașelor. Se adaugă actele notariale și arhivele. Autoarea a utilizat patru termeni-cheie pentru lectura acestor documente: unchi, mătușă, nepot, nepoată și ajunge la concluzia că legătura avunculară nu este mai deloc prezentă în sursele clasice. Și, în acest caz, se întoarce către sursele literare și demersul calitativ.

Al doilea capitol, „*Des parents en nombre*”, încearcă să răspundă la următoarele întrebări: câți unchi și câte mătuși poate cunoaște un individ de-a lungul vieții? Linia paternă sau linia maternă furnizează cei mai mulți unchi și

³ Yvonne Knibiehler și Catherine Fouquet, *L'histoire des mères du Moyen Âge à nos jours*, Paris, 1980.

⁴ Jean Delumeau și Daniel Roche (dir.), *Histoire des pères et de la paternité*, Paris, 1990.

⁵ Vincent Gourdon, *Histoire de grands-parents*, Paris, 2001.

⁶ Denis Lett, *Histoire des frères et sœurs*, Paris, 2004.

cele mai multe mătuși? Răspunsul ar putea să lămurească o serie de aspecte legate de mecanismele de rudenie. Observă că populația Franței din secolul al XVIII-lea avea mai mulți descendenți decât ascendenți și mai ales un mare număr de rude „paralele”, adică din aceeași generație. La naștere, un copil era înconjurat de șase-șapte mătuși și unchi, din care 5 consanguini și 2 prin alianță; la 20 de ani putea întâlni 5 unchi și mătuși, la 30 de ani îi rămăseseră doar 3,5; după 30 de ani, unchii și mătușile încep să dispară astfel încât pe la 50 de ani nu mai este nici unul în viață. Ei nu sunt „anexe”, ci uneori mult mai numeroși decât frații și surorile, dar pentru că aparțin generației părinților copilului, ei nu pot juca „rolul” fraților, vârsta le dă o oarecare autoritate asupra nepoților și nepoatei.

Sursele literare reprezintă deseori această relație dintre unchi și nepoată, dintre mătușă și nepot. Rousseau, Marivaut, Prévost, Rétif de la Breton, Mlle Motte, Madame Riccobini sau Chevalier Duplessis au reținut în scrierile lor figuri de unchi și mătuși. Dar, în ceea mai mare parte, literatura epocii colportează o serie de clișee și stereotipuri. Personaje anecdotice, ei apar ca nucleul intrigii, de la care nepoții și nepoatele așteaptă moșteniri sau donații, protecție împotriva părinților. În această situație, abia de sunt schițați și mai puțin nu se preocupă de imaginea lor. Atunci când devin personaje principale, voana scriitorului exagerează în ambele sensuri: unchi și mătuși excesiv de buni sau excesiv de răi, unchi desfrânați, tirani, abuzivi, mătuși „sfinte”. În scrierile autobiografice, ei sunt reprezentați deseori ca părinți mitici, simboluri ale unei identități familiale, eroi de referință, modele pentru nepoți și nepoate; acest portret se regăsește cu predilecție în sânul aristocrației.

Capitolele IV, V și VI sunt dedicate rolurilor punctuale deținute de unchi și mătuși în viața nepoților și nepoatei în momente importante: naștere, căsătorie, moarte. Marion Trévisi observă că unchii și mătușile sunt nașii preferați în interiorul familiei și asta din rațiuni demografice. Mezinul are mult mai multe șanse să aibă un unchi la nașterea sa decât un bunic. Dar și în acest caz, se pare că părinții aleg pe cei mai tineri dintre unchi și mătuși pentru a deveni nașii copiilor lor, și/sau celibatarii în speranța testării unei părți din avere în favoarea finului. Căsătoria nu mai înregistrează un număr atât de mare de unchi și mătuși în calitate de martori, nici în fața notarului nu mai sunt atât de vizibili, fiind preferate rudele foarte apropiate: frații, surorile, cumnații. Cu o singură excepție, micile comunități, satele și târgurile, privilegiază prezența unchilor și mătușilor la căsătorie. Absența sau prezența acestora este explicată prin rolul asumat: la botez este foarte important, la nuntă apare ca făcând parte din familia lărgită, și atunci pot fi înlocuiți cu oricine din frătrie, sau ei se substituie tatălui/mamei decedat/e. Moartea nu-i mai „aduce” împreună decât rareori. În schimb, moartea părinților sensibilizează și mobilizează unchii și mătușile, preocupați de tutela nepoților lor. Nu este numai o preocupare economică sau patrimonială, ci și una afectivă concretizată adesea în acte concrete: testarea în favoarea nepoților. Transmisiunea este o formă de

intervenție a unchilor și mătușilor în viața nepoților. Aceștia devin însă beneficiari în condiții speciale: când unchii sau mătușele sunt celibatari sau văduvi fără copii, sau când nu există alți moștenitori direcți. Autoarea arată că nepoții pot primi bunuri mobile și imobile, dar și o altfel de moștenire: o dregătorie, o meserie, bunuri simbolice, cunoașterea ca „o formă de identitate familială”.

Ultimele trei capitole sunt dedicate diferitelor aspecte de viață cotidiană: traiul împreună, conflictele inerente, afecțiunea și relațiile incestuoase. Moartea părinților îi aduce pe nepoți sub tutela unchilor și mătușilor. Ei preiau atribuțiile părinților, obligați de cutume și sub presiunea morală a familiei și a societății. Nu este o conviețuire prea ușoară, crede Marion Trévisi, dar nici foarte des întâlnită în această regiune a Franței unde familia nucleară predomină. Tutori și epitropi, unchii ocupă primul loc în preferințele părinților; rareori mătușile ajung să preia grija unui orfan, dar și mai rar devin epitroape în gestionarea averii unui nepot, înlocuind astfel locul părintelui decedat. Această implicare este judecată ca o formă de solidaritate familială. Există însă și alte forme de ajutor punctual pe care autoarea le clasează în sfera „serviciilor”. O formă de ajutor trebuie întotdeauna să fie „răsplătită” cu o altă formă de ajutor. Un unchi oferă un cadou la nuntă sau își împrumută nepotul sau îi administrează bunurile, dincolo de solidaritate și afecțiune, se așteaptă din partea nepotului să contribuie la acest schimb de servicii. El poate să-și apere unchiul în fața justiției, mai ales când este vorba de conflicte patrimoniale, trebuie să i se alăture în cazul conflictelor de vecinătate, sau să-l susțină în interiorul grupului de rudenie. Pentru că „solidaritatea este foarte rar gratuită și dezinteresată, chiar și între rude” (p. 444). La capătul celălalt se află conflictele provocate mai ales de dreptul de succesiune și de reglementarea tutelei. Ele nu ajung însă niciodată să se manifeste cu violență și nici să ducă la ură și stigmatizări. De altminteri, legăturile avunculare nu se bucură de prea multă afectivitate; ele se înscriu în limitele obligațiilor mondene: respect și politețe. Corespondența și jurnalele lasă să se întrevadă mai mult din natura acestor relații, unde unchii și mătușile capătă întreaga afecțiune și admirație mai ales atunci când are loc un transfer de afectivitate: un unchi care înlocuiește un tată mort sau o nepoată ce ține locul unei fiice dorite. Rareori această legătură activă se transformă într-o relație amoroasă sau într-o căsătorie. Către sfârșitul secolului al XVII-lea, căsătoriile din rațiuni patrimoniale între unchi și nepoate încep să crească fără a ocupa totuși un loc prea important pe piața matrimonială.

Cartea este un instrument de lucru foarte util; conține analize și interpretări punctuale, susținute de date statistice, grafice, tabele genealogice, baze de date, hărți, exemplificări documentare. Poate oricând servi ca model de analiză pentru orice cercetare în domeniul istoriei sociale și demografiei istorice.